

Létay Miklós

GRÓF ZICHY MIKLÓS HALOTTI EMLÉKMŰVE

1758. február 14-én reggel hét órakor „hét napig tartott betegségének békességes töréssel (sic!) szenvedett fájdalmi után Istennihez buzgó fohászkodási között” elhunyt Zichy Miklós gróf, az óbudai uradalom földesura.¹ Szerkezetileg körülbelül ekkor készült el a Remete hegy keleti lejtőjén a trinitárius szerzetesek kolostorához csatlakozó templom (ma III. Kiscelli u. 108.), amit a gróf anyagilag és erkölcsileg egyaránt támogatott. Magától értetődő tehát, hogy holttestét a templom alatti kriptában helyezték nyugalomra.

Ezzel egy időben kezdték el a templom berendezését; 1758 végére elkészült a főoltár és az evangéliumi (déli, azaz kolostor felőli) oldal első, Szent József mellékoltára.² Ugyanakkor a mélyen gyászoló özvegy grófnő elhatározta, hogy megörökíti férje emlékét. A kor szokása szerint egy epitáfiumot³ kívánt emelni, utólag beleillesztve a templom már megtervezett berendezésébe, illetve annak folyamatban lévő munkálataiba. A tervezéssel és a kivitelezéssel Bebo Károly (1712 körül–1779) szobrászt, a család udvarmesterét bízta meg. Bebo nagy valószínűséggel még 1758-ban papírra vetette német nyelvű tervezetét – vagy ahogyan ő nevezte, a „Magyarázat”-ot⁴ –, amelyben először az emlékmű erősen tagolt, Zichy mellképes domborművével és jelképes figurákkal gazdagon díszített felső harmadát, majd a homorú talapzat előlapjára javasolt tizenöt sor latin szöveget írta le.

Ezt követően 1759 február 1-jén a grófnő és Bebo szerződést kötött három Kis Máriacelli mellékoltár, a halotti emlékmű és az óbudai uradalomhoz tartozó (Duna)-Bogdány templomi oltárának elkészítésére. A művészi kivitelezés, a felhasznált fehér és vörös márvány, az aranyozás, s nem utolsósorban a méretek miatt az emlékmű munkadíja (1500,- forint) háromszor nagyobb volt, mint egyetlen oltaré (500,- forint). Augusztus elejére Bebo elvégezte a felsorolt munkákat, amit az utolsó részösszeg augusztus 3-i átvételére vonatkozó sajátkezű megjegyzése a szerződésen egyértelműen bizonyít.⁵

Az emlékmű a templomtérben, az U alaprajzú szentély déli, kolostorépület felőli végében (körülbelül a mai ajtónyílásnál), a falnak támaszkodva állt. Homorú elülső

¹ FORSTER 1929. 68; SCHOEN 1935b. 11. Ez utóbbi cikkgyűjteményben az első írás címe, ill. témája „Gróf Zichy Miklós síremléke” (9–16), ami a Magyar Művészet-ben (ld. Irodalom) is megjelent. Az idézett mondat az özvegy február 15-én Zichy János grófnak küldött leveléből származik.

² BERTALAN 1942. 47, 51; SCHOEN 1930. 146. Az 1758–1760. évi események időrendje nem elég világos, ill. egy-két esetben ellentmondásos a szakirodalomban, ezért a jobb áttekintés érdekében kronológiát készítettünk, melyet önállóan közlünk a jegyzetek után.

³ Epitáfium: gör.-lat., halottak emlékére templomban, sírkápolnában felállított, feliratos képzőművészeti alkotás, főleg dombormű.

⁴ Szövegét közli SCHOEN 1930. 149–150.

⁵ U.o. 149.

Zichy Miklós gróf,
ism. művész, olaj, 1755–1758, BTM ltsz. 901

özv. Zichy Miklósné, ism. művész, olaj,
1758 után, BTM ltsz. 902

oldalának köszönhetően szemből olyan látványt nyújtott, mint egy ténylegesen háromdimenziós test, melyet a falhoz toltak. Ám a valóságban inkább dombormű volt, ami 8–10 méter magas lehetett.⁶

Bizonyítani nem tudjuk, csak feltételezzük, hogy azért esett a választás erre a helyre, mert 1759 elején már készen állt a főoltár és a hozzá legközelebbi, kolostor felőli mellékoltár, tehát a kettő közötti tér, illetve falfelület kialakult, elsőként vált használhatóvá.

Az elhelyezésből vagy helyszínből következően a szóban forgó alkotás funkciója, pontos megnevezése „halotti emlékmű”,⁷ tekintettel arra, hogy a holttest, a koporsó nem itt, hanem egy szinttel lejjebb, a templom alatti kriptában feküdt.⁸ Ezt a tényt azért hangsúlyozzuk, mert a korábbi szakírók – előttünk érthetetlen ok(ok)ból – „síremlék”-nek nevezik, ami a vázolt körülmények miatt nyilvánvaló tévedés.⁹

A grófnő nem lehetett teljesen elégedett udvari szobrása munkájával. Az egy évvel későbbi kiegészítés tényéből visszafelé következtetve valószínűleg az alsó és felső rész méretbeli aránytalanságát kifogásolhatta. 1760 július 1-jén tehát újabb szerződést kötött Beboval, amelyben négy egyéb megbízás mellett szerepelt az emlékmű „díszítése” (700.- forint) valamint papírkép készíttetése ezen alkotásról, 500 példányban (200.- forint).¹⁰ A díszítés gyakorlatilag annyit jelentett, hogy még

⁶ BERTALAN 1942. 53 szerint kb. 10 m, SCHOEN 1935b. 12 szerint 8–9 m magas.

⁷ Emlékmű: nagyobb szabású építészeti vagy képzőművészeti alkotás, amely valamely eseményre vagy személyre emlékeztet, ezek emlékét örökíti meg.

⁸ BERTALAN 1942. 41.

⁹ Ld. időrendben NÉMETHY 1880. 112; FORSTER 1929. 75; SCHOEN 1930. 148–151; FALLENBÜCHL 1940. 145; BERTALAN 1942 hol „síremlék”-nek, hol „emlékmű”-nek nevezi (51–53.).

¹⁰ FORSTER 1929. 74.

ugyanezen év július-augusztusában baldachinszerű műmárvány függöny került a felső rész mögé, illetve fölé, ami lényegesen javította az összhatást.¹¹

Ezzel párhuzamosan vagy ezt követően, Bebo rajza alapján, Johann Esaias Nilson (1721–1788)¹² Augsburgban elkészítette azt a rézmetszetet, mely tudomásunk szerint az egyetlen ábrázolás az emlékműről, és szerencsésen fennmaradt az utókor számára.¹³ A művész kiválasztása Bebo igényességét mutatja, hiszen Európában az augsburgi mesterek voltak a legjobbak. A papírkép emléklapként szolgált, amivel Zichy Miklósné – a kor szokása szerint – családtagokat, főúri ismerősöket, egyházi személyiségeket ajándékozott meg.¹⁴ 1760 szeptember 8-án a templomot felszentelték, s ettől kezdve a szóban forgó emlékmű háborítatlanul állt a helyén két és fél évtizedig.

1783-ban II. József elrendelte a trinitárius rend feloszlatását, a rendház minden ingó és ingatlan vagyonának lefoglalását. Ennek végrehajtásához 1784-ben mindenről részletes leltár készült, majd a könyvek az Egyetemi Könyvtárba és iskolákba, az ásványgyűjtemény az egyetemre, az ezüsttárgyak a királyi kamarába, más tárgyak pedig eladásra kerültek. A templom berendezését 1785. április 15–16–18-án nyilvános árverésen értékesítették, de a felkínált anyagban a halotti emlékmű nem szerepelt.

1786-ban az épületegyüttes a hadipénztár tulajdonába került, mely kezdetben laktanyának és katonai raktárnak használta. A templomon lényeges építészeti átalakításokat végeztek, amennyiben feltehetőleg az 1780-as évek végén lebontották két tornyát, majd az alapterület növelése érdekében a templomtérben három emeletet, azaz összesen négy szintet alakítottak ki.

A belső tér emeletekre osztása miatt bizonyosra vehető, hogy a földszinten álló emlékművet, 8–10 méteres magassága miatt, félig vagy teljesen lebontották. Ekkor helyezhették át a felső részt díszítő, ovális Zichy domborművet a kriptában lévő tényleges sír fölé. Itt talált rá 1850 június 25-én Érdy János régész muzeológus és szállította be még ugyanezen a napon – a sír feliratos vörös márványlapjával együtt – a Magyar Nemzeti Múzeumba.¹⁵ 1941-ben mindkét tárgyat átadták a Budapesti Történelmi Múzeum Újkori Vároštörténelmi Osztályának (Kiscelli Múzeum), ahol jelenleg is vannak.¹⁶ Fennmaradt továbbá – egyelőre ismeretlen körülmények között – 23 darab puttó-, drapéria- és ruharedő töredék.¹⁷ Minden más részletnek (szobor, díszítőelem, stb.) nyoma veszett, beleértve a feliratos talapzatot is.

A viszonylag szerény szakirodalom alapján ennyiben foglalhattuk össze eddigi ismereteinket a halotti emlékműről. Az utolsó, e témával is foglalkozó publikáció 1942-ben jelent meg,¹⁸ s úgy tűnt, hogy az idevágó ismeretanyag már nem gyarapszik, egyszer s mindenkorra lezártnak tekinthető, amikor váratlan esemény történt.

¹¹ SCHOEN 1930. 151; FORSTER 1929. 74.

¹² *Allgemeines*. 479.

¹³ BTM Metszettár, ltsz. 28.815, keret méret: 65,7 x 34 cm, lemez méret: 66,8 x 35,3 cm. A metszet egy másik példánya a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnokában található.

¹⁴ SZILÁRDFY 1984. 15. 34–35.

¹⁵ ÉRDY 1851. 454.

¹⁶ BTM Fővárosi Képtár, ltsz. 20.305, (mellkép dombormű), ltsz. 20.306 (sírkő).

¹⁷ U.o. Kiscelli Múzeum, ltsz.87.4.1. – 87.4.23.

¹⁸ BERTALAN 1942. 51–53.

A rácalmási római katolikus templom, 1937, OMVH Fényképtára szíves engedélyével

1999 elején Mosonyi Mihály kőfaragó (Ercsi) felkereste a Budapesti Történeti Múzeumot és előadta, hogy Rácalmáson, a korábban lebontott katolikus templom telkén, feliratos márványtablát talált. Az általa lemásolt latin nyelvű szöveg szerencsés véletlen folytán dr. Szilárdfy Zoltánhoz került, aki azonnal felismerte, hogy a kőlap Zichy Miklós gróf Kis Máriacelli templomban kétszáznegyven évvel ezelőtt felállított halotti emlékművének talapzata volt.

A váratlan és szenzációs leletet haladéktalanul a Budapesti Történeti Múzeum Újkori Várostörténeti Osztályára (Kiscelli Múzeum) szállítottuk, hogy biztonságba helyezzük, tanulmányozzuk, restauráltassuk és kiállítsuk.¹⁹

A talapzat – szemközti nézetből – fekvő téglalap alakú kőlap, mely ebben a helyzetben támaszkodott a falhoz. Magassága 111 centiméter. Alaprajzi, azaz vízszintes metszete leginkább egyenlő oldalú trapézhoz hasonlítható, melynek két párhuzamos oldala közül a hosszabbik (226 cm) a falhoz simul, míg a rövidebb (182 cm) kifelé néz és enyhén ívelt. Ez utóbbi miatt különböző a lap vastagsága, ami két végén 40–43, közepén pedig 18 centiméter. A hátsó oldal teljesen sík, de csak elnagyoltan megmunkált, erősen rücskös, az előlő oldal viszont sima, vésett, latin nyelvű szöveggel. A talapzat két alsó sarka mérsékelten kiemelkedő voluta (csiga, illetve tekercs alakú sarokforma). Anyaga vörös mészkő, mely kétszáznegyven év múltával is viszonylag jó állapotban van.

¹⁹ A köemlék megmentésében kiemelkedő szerepet játszott MOSONYI Mihály (Ercsi) és FORT Krisztina (Budapest). Fogadják mindketten hálás köszönetem.

Szükségszerűen felmerül a kérdés, hogyan került az emlékmű ezen része az Óbudától 60–70 kilométer távol lévő Rácalmásra. Konkrét adat(ok) hiányában egyértelmű választ nem tudunk adni, csupán az alábbi tényekből következtethetünk arra, hogy valójában mi történt.

Abból kell kiindulnunk, hogy 1730 óta Rácalmás (is) a Jankovich család birtoka volt.²⁰ A földesurak sorának harmadik tagja, Jankovich Miklós (1723–1797) nagy érdeklődést mutatott a könyvek és régi tárgyak iránt, sőt gyűjtötte is ezeket. „Számos adat vall arra, hogy ő vetette meg a később oly nagy hírre emelkedett családi könyvtár alapját azzal, hogy a jezsuita kollégiumok, majd a többi szerzetesházak feloszlásakor ritka könyveket, kéziratokat és egyéb tudományos rekvizitumokat szerzett.”²¹ Nem elképzelhetetlen tehát, hogy ennek kapcsán tudomást szerzett a talapzatról és akár meg is szerezte azt.

Két fia közül az egyik, Jankovich Miklós (1772–1846)²² követte apja példáját, s korának legnagyobb műgyűjtője lett, aki elsődleges céljának tekintette a magyar történelmi emlékek felkutatását és összegyűjtését. E szenvedélyéhez kapcsolódóan történelmi kérdésekkel is foglalkozott és fontos szerepet játszott az első számottevő tudományos folyóirat, a „Tudományos Gyűjtemény” létrehozásában is. Érdemeit még hosszan lehetne sorolni, de témánk szempontjából leginkább az érdemel figyelmet, hogy a múlt emlékeit – egyes darabokat éppen úgy, mint egész gyűjteményeket – rendkívül szervezeten, kereskedők, közvetítők útján, vásárokon, árveréseken, cserék révén gyűjtött össze. Egyik legügyesebb megbízottja Totes Izsák óbudai (!) zsidó ügynök volt.²³ Apjánál

*A halotti emlékmű.
Nilson rézm., BTM lsz. 28.815*

²⁰ A birtokhoz tartozott még Alsószentiván, Felsőkörtvélyes, Sismánd, Kulcs is. (MTH 122.)

²¹ BERLÁSZ 1985. 27.

²² Születési éve a régebbi szakirodalom (pl. NAGY I, 1865. 307; *Magyar Életrajzi Lexikon* I. Budapest 1967. 1039) szerint 1773.

²³ ENTZ 1939. 170. NAGY Emese szíves közlése szerint Jankovich 1801-ben került kapcsolatba Totesszel.

módszeresebb, sokoldalúbb, szakszerűbb gyűjtő lévén az is elképzelhető, hogy ő volt az, aki valamilyen úton-módon hozzájutott a halotti emlékmű e darabjához.²⁴

Miután tehát valamelyikük megszerezte a köemléket, a családi birtokon, a katolikus templom hátsó falába beépítve helyezte biztonságba, esetleg kegyeleti okokból, vagy azért, mert mérete és súlya miatt másutt erre nem volt lehetőség.

A talajmozgások következtében az 1740-es években épített barokk templomon egyre több repedés keletkezett, ezért életveszélyesnek nyilvánították, majd 1972-ben lebontották.²⁵ A később magántulajdonba került üres telken, az egykori szentély hátsó falától néhány méterre, egy mély gödörben találta meg a talapzatot Mosonyi Mihály 1997-ben.

A köemlék vázlatos „életrajza” után vizsgáljuk meg az elülső oldalára vésett, nagybetűkből álló feliratot, amit előzetesen két forrásból már ismertünk. Ha Bebo Károly „Magyarázat”-át²⁶ és Nilson rézmetszetét összehasonlítjuk, azonnal kitűnik a sorok hosszúsága, és ebből következően a sorok száma (11, illetve 15) közötti különbség, továbbá az évszámot és három szót érintő eltérés.

Egyfelől nehezen érthető, hogy korábban egyetlen kutató sem vette észre a különbségeket, másfelől viszont elképzelhető, hogy bár észlelték ezeket, azért nem foglalkoztak velük, mert tárgyi bizonyíték hiányában nem tudták eldönteni, melyik felirat valósult meg.

A most megtalált talapzat bizonyítja, hogy az előbb említett két forrás közül a Nilson-féle ábrázoláson olvasható szöveg a hitelesebb, azaz majdnem megegyezik a ténylegesen kivésott szöveggel. Tökéletes egyezésről nem beszélhetünk két betű helycseréje (Vásonykeo helyett a képen Vásonykoe) és az évszám írásmódjában tapasztalható eltérés (∞ I) CCLIX. helyett a képen ∞ MCCLIX.) miatt. Elég problematikus ezekre magyarázatot találni, mert az lehet, hogy Nilson személyesen sohasem látta az emlékművet, az viszont biztos, hogy a metszet elkészítéséhez szükséges mintaképet Bebo rajzolta a már meglévő alkotásról. A betűcsere talán valamelyik fél figyelmetlensége miatt történt, de az évszám második karakterének megváltoztatását (I) = 500 helyett M = 1000) – s ezáltal egy rossz évszám feltüntetését – már nehéz ugyanezzel az okkal magyarázni.

Természetesen mindenféle bizonytalanságon, ellentmondáson túl, mégis csak az *eredeti* felirat a legfontosabb, amit alább, elsőként közlünk.

MEMORIAE.AETERNAE.
NICOLAO.E.COM.ZICHY.DE.VÁSONYKEO.
SS.CAES.RR.APOSTOL.MATTUM.CONSIL.ACT.INTIM.ET.CAM.
GENTIS.SUAE.GLORIAE.
VETERIS.BUDAE.RESTAUATORII.

²⁴ A gyűjtő személyét illető bizonytalanság eloszlataához döntő fontosságú lenne annak ismerete, hogy mikor távolították el a talapzatot eredeti helyéről. Ugyanis a templom átépítésekor – feltehetőleg az 1780-as évek második felében – az apa még élt, míg a fia 14–18 éves gyermek volt. 1797-ben az apa meghalt, s ezután már csak fiának a gyűjtőtevékenysége jöhet szóba.

²⁵ *Székesfehérvári Névtár*. 204.

²⁶ SCHOEN 1930. 149–150.

DOMUS.HUIUS.TRINITARIAE.FUNDATORI.
 XVI.KAL.MARTIAS. ∞I)CCLIX.VITAE.ANNO.IL.MES.IX.D.XXVI.
 CUNCTIS.AD.LUCTUM.ET.GEMITUS.E.VIVIS.ABEUNTI.
 MOESTISSIMA.VIDUA.
 ELISABETH.NATA.COMES.BERÉNYI.
 DE.KARÁNC.S.BERÉNY.MARITO.OPTUMO.B.D.S.M.P.²⁷

Az első, második és tizedik sor vizuálisan kiemelkedik, illetve jelentése hangsúlyosabb azáltal, hogy a többinél 1,7 centiméterrel nagyobb – azaz 4,8 cm helyett 6,5 cm magas – betűkből áll.

A fordítással²⁸ kapcsolatban sok fejtörést okozott, hogy milyen legyen a fordítás „technikája”. Véleményünk szerint ugyanis legalább kétféle fordítás lehetséges, azon túlmenően, hogy mindkét esetben magától értetődő követelmény az egyes szavak nyelvileg pontos fordítása. Az egyik változat az ún. tükörfordítás, amikor az eredeti szöveg és a fordítás minden sora, majdnem szó szerint fedi egymást. A másik változat nem törekszik teljes formai egyezésre, elsősorban a fordítás gördülékenysége, a szabatos magyar nyelvhasználat a fontos, ami másképpen tagol(hat)ja a szöveget.

A megtalált talapzat

²⁷ Örök emlékezetül gr<óf> vásonykeői Zichy Miklósnak, [Ő] Szent<séges> Csász<ári> Apost<oli> Kir<ályi> Fels<ége> val<óságos> tit<kos> tan<ácsosának> és kam<arásának>, nemzetsége dicsőségének, Óbuda helyreállítójának, e trinitárius ház alapítójának, aki 1758. február 14-én, élete 49. éve 9. hó<napja>, 26. n<apján> mindenki gyászára és siralmára eltávozott az élők közül, a legszomorúbb özvegy, Erzsébet, született karancsberényi Berényi grófnő, a legjobb férjnek, a<ki>e<zt> i<gazán> k<iérdemelte>, ny<ilvánosan> á<llította>.

²⁸ A fordítás dr. SARKADY János (Budapest) munkája, de segítséget nyújtott még dr. SOLYMOS Szilveszter (Pannonhalma), SPEKNER Enikő (BTM) és dr. SZILÁRDFY Zoltán (Budapest) is. Mindnyájuknak hálás köszönetem.

Zichy Miklós gróf dombormű mellképe,
BTM ltsz. 20.305

Sérült puttófej a halotti emlékműről,
BTM ltsz. KM 87.4.8

Egyéni megítélés kérdése, hogy melyik a helyes (vagy helyesebb) eljárás, mi az elsőt választottuk, abból a megfontolásból, hogy itt nem irodalmi, hanem dokumentum értékű történeti szövegről van szó.

Ettől függetlenül, mindkét esetben – de önmagában is – problémát jelent a rövidítések fordítása²⁹ és a latin szórend. Kérdéses továbbá a jobb megértést szolgáló pontok és vesszők alkalmazása a fordításban, különösen egy soron belül, tekintettel arra, hogy az eredeti latin szövegben minden szó, névelő, kötőszó és évszám után pont található.

A megtalált talapzat segít az emlékmű három legfontosabb méretének meghatározásában, illetve az eddigi becslések pontosításában, mivel a Zichy Miklóst ábrázoló domborművel együtt most már két eredeti részlet hiteles méreteivel rendelkezünk. Ha ezeket és a Nilson metszeten lévő méreteiket összevetjük, 1:400 arányszámot kapunk, amelynek alkalmazásával arra az eredményre jutunk, hogy az emlékmű 10 méter magas, 2,3 méter széles lehetett, és körülbelül 50 centiméterre állt el a faltól.

Végül megemlítjük, hogy a 2002. év végén, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának anyagi támogatásával, Módy Péter kőszobrász-restaurátor restaurálta a talapzatot. Ezt követően pedig – tekintettel arra, hogy eredeti helyén jelenleg egy ajtónyílás van – a Zichy Miklóst ábrázoló domborművel együtt, a Kiscelli Múzeum szoborcsarnokának déli falánál helyeztük el, állandó kiállítási tárgyként.

²⁹ A fordításban zárójelbe tett szórészlettel egészítjük ki az eredeti rövidítéseket.

A két utolsó rövidítés feloldása és fordítása:

B.D.S.M. = Bene De Se Merenti = Aki ezt igazán kiérdemelte, Az arra igazán érdemesnek

P. = Publice Posuit = Nyilvánosan állította.

Kronológia

1758. febr. 14. Zichy Miklós gróf halála
febr. 14. után elkészül a Kis Máriacelli trinitárius templom főoltára
Bebo „Rövid tervezet”-e a mellékoltárokról
elkészül a Szt. József mellékoltár
Bebo tervezete a Szt. Erzsébet mellékoltárról
és a szentségházzal
Bebo „Magyarázat”-a Zichy halotti emlékművéről
-
1759. febr. 1. szerződés özv. Zichy Miklósné és Bebo között három
mellékoltár, a Zichy halotti emlékmű
és a (Duna)bogdányi oltár elkészítésére
febr. 1. – aug. 3. az előbbi munkák elvégzése
aug. 3. a munkadíj utolsó részletének átvétele
aug. 3. után szerződés a Szt. Anna és a Szt. Erzsébet mellékoltárok
elkészítésére
1759. aug. 3.
-
- között az előbbi munkák elvégzése
-
1760. jún. 3. a munkadíj utolsó részletének átvétele
jún. 3. szerződés özv. Zichy Miklósné és Bebo között
júl. 1. az emlékmű díszítésére és papírkép elkészítésére
(+ egyéb munkákra)
júl. – aug. Zichy halotti emlékművének kiegészítése
szept. 1. után megjelenik J. E. Nilson rézmetszete az emlékműről
szept. 8. a Kis Máriacelli trinitárius templom felszentelése

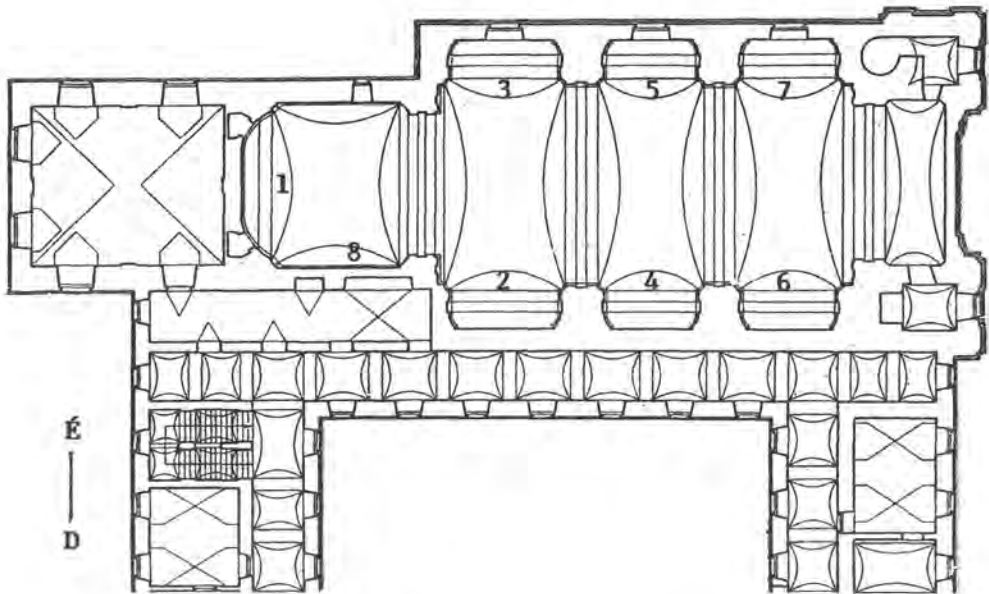
Az óbudát birtokló zichyek leszármazási táblázata

Ez az összeállítás az első kísérlet arra, hogy a szakirodalom alapján, a lehetséges pontossággal és teljességgel megadjuk a Zichy család – csak és kizárólag – azon tagjainak születési, házasságkötési, halálozási időpontját, akik Óbudát birtokolták. A hiányok és kérdőjelek azt mutatják, hogy sok még az ismeretlen adat, illetve a szakirodalomban sok az ellentmondás. Ezek felderítése, tisztázása további kutatásokat igényel.

	született – meghalt	Óbuda birtokosa
id. Zichy István	1616. szept. 8. – 1693. márc. 13.	1659 – 1671
1. felesége: Baranyay Mária ∞ 1642–1643	– 1650–1652	
gyermek: Klára, Pál Éva István, ld. alább	– 1671. máj. 7. 1645 – 1684. jún. 1646 (?) – 1647	
ifj. Zichy István	1647 – 1700. máj. 4.	1641 – 1700. máj. 4.
1. felesége: Melith Mária ∞ 1671	– 1695. szept. 24.	
gyermek: Klára László Péter, ld. alább Julia(nna), Sára György (?), Krisztina (?) Mária (?)	– 1703. márc. 15.	
Zichy Péter	1674 – 1726. jan. 25.	1700. máj. 4. – 1726. jan. 25.
2. felesége: Bercsényi Zsuzsanna ∞ 1708	1691. márc. 17. – 1745. okt. 2.	1726. jan. 25. – 1733. nov. 12. A kiskorú Miklós helyett a birtok kezelője
gyermek: Miklós, ld. alább Jozefa	1720 körül – 1778. máj. 6.	
Zichy Miklós	1709. ápr. 19. – 1758. febr. 14.	1726. jan. 25. – 1758. febr. 14.
felesége: Berényi Erzsébet ∞ 1734. máj. 10.	1715 – 1796. jan. 2.	1758. febr. 14. – 1766
gyermek: Mária	1735. ápr. 21. –	

Felhasznált szakirodalom: BAKÁCS 1963; ÉRDY 1851; FORSTER 1929; GÁL 1988; LUKCSICS 1929; NAGY I. 1865; NÉMETHY 1880; SCHOEN 1940 (??nem=1935a??); ZICHY 1943.

Helyszínrajz az oltárokról és az emlékműről

1. Főoltár (készült 1758-ban)
2. Szent József mellékoltár (készült 1758-ban)
3. Nepomuki Szent János mellékoltár (készült 1759. febr. 1. – aug. 3.)
4. Szent Anna mellékoltár (készült 1759. aug. 3. – 1760. jún. 3.)
5. Szent Erzsébet mellékoltár (készült 1759. aug. 3. – 1760. jún. 3.)
6. Avellinói Szent András mellékoltár (készült 1759. febr. 1. – aug. 3.)
7. Szent Ivó mellékoltár (készült 1759. febr. 1. – aug. 3.)
8. Zichy Miklós gróf halotti emlékműve (készült 1759. febr. 1. – aug. 3.)

IRODALOM

<i>Allgemeines</i>	<i>Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler.</i> XXV. Leipzig 1931.
BAKÁCS 1963	BAKÁCS István (szerk.): <i>A Zichy család levéltára.</i> Budapest 1963. (Levéltári leltárak 22.)
BELITSKA–SCHOLTZ 1985	BELITSKA–SCHOLTZ Hedvig (szerk.): Jankovich Miklós, a gyűjtő és mecénás (1772–1846). Budapest 1985.
BERLÁSZ 1985	BERLÁSZ Jenő: Jankovich Miklós pályaképe és könyvtári gyűjteményei. in: BELITSKA–SCHOLTZ 1985, 23–78.
BERTALAN 1942	BERTALAN Vilmos: <i>Az Óbuda-kisceelli trinitárius kolostor és templom.</i> Budapest 1942.

- ENTZ 1939 ENTZ Géza: Jankovich Miklós, a műgyűjtő. *Archaeológiai Értesítő* 52 (1939). 165–186.
- ÉRDY 1851 ÉRDY János: Az óbudai Kis-Czellről. *Uj Magyar Múzeum* I/2 (1850–1851). 449–457.
- FALLENBÜCHL 1940 FALLENBÜCHL Ferenc: *A rabváltó trinitárius szerzetesek Magyarországon*. Budapest 1940.
- FORSTER 1929 FORSTER Gyula: *Utóhang gróf Berchényi László Franciaország marsallja történetéhez*. Budapest 1929.
- GÁL 1988 L. GÁL Éva: *Az óbudai uradalom a Zichyek földesurasága alatt 1659–1766*. Budapest 1988.
- GENTHON 1959 GENTHON István: Magyarország művészeti emlékei. I. Dunántúl. Budapest 1959.
- HETÉNYI 1996 HETÉNYI István: Rácalmás története. Rácalmás 1996.
- LUKCSICS 1929 LUKCSICS Pál: A gróf Zichy-család zsélyi nemzetségi levéltára. *Levéltári Közlemények* 7 (1929). 193–230.
- MTH* *Magyarország történeti helységnévtára*. Fejér megye (1773–1808). Budapest 1987.
- NAGY E. 1985 NAGY Emese: Jankovich Miklós régészeti és műemléki tevékenysége. in: BELITSKA–SCHOLTZ 1985, 122–153.
- NAGY I. 1865 NAGY Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi (sic!) táblákkal*. XII. Pest 1865.
- NÉMETHY 1880 NÉMETHY Lajos: Az Ó-Buda melletti Kis-Czell története. *Katholikus Hetilap* 1880, 102–113.
- PÁLVÖLGYI 1961 PÁLVÖLGYI Endre: Főúri és klerikális összefogás II. József könyvtári intézkedései ellen. *TBM* 14 (1961). 343–362.
- PÁPAI-PÁRIZ 1801 PÁPAI-PÁRIZ Ferenc: *Dictionarium Latino-Hungaricum*. I. Pozsony – Szeben 1801.
- SCHOEN 1930 SCHOEN Arnold: *A budai Szent Anna templom*. Budapest 1930.
- SCHOEN 1935a SCHOEN Arnold: Gróf Zichy Miklós óbuda-kiscelli síremléke. *Magyar Művészet* 11 (1935). 179–182.
- SCHOEN 1935b SCHOEN Arnold: *Óbuda multjából*. Budapest 1935.
- Székesfehérvári Névtár* *A Székesfehérvári Egyházmegye Jubileumi Névtára...* Székesfehérvár 1977.
- SZILÁRDFY 1984 SZILÁRDFY Zoltán: *Barokk szentképek Magyarországon*. Budapest 1984.
- ZICHY 1943 ZICHY István: Adatok egy XVIII. századi katolikus főúri család történetéhez. *Regnum. Egyháztörténeti Évkönyv* 5 (1942–1943). 734–764.
- VELLADICS 1997 VELLADICS Márta: A templom- és kolostorépületek hasznosítása II. József szekularizációs rendeletei után (1782–1850). *Ars Hungarica* 25 (1997). 345–353.

Székely Zoltán

EGY FÉLBE MARADT PEST-BUDA MAPPA A REFORMKORBÓL

Adalékok Hofbauer Nepomuk János Pest-Buda vedutáihoz

1829-ben elhunyt a győri rajziskola tanára, Franz Otto Hieronymi. Megüresedett posztjára a Helytartótanács pályázatot hirdetett, amelyre tizenkilencen jelentkeztek. A folyamodók egy rövid – mai kifejezéssel élve – szakmai önéletrajzot nyújtottak be az iskolát fenntartó városi magisztrátusnak illetve a Helytartótanácsnak címezve, amelyhez – a nagyobb nyomaték kedvéért – különböző bizonyítványokat, tanúsítványokat és ajánlásokat mellékeltek. A jelentkezők egyikének, Hofbauer Nepomuk Jánosnak a pályázati anyagában minduntalan szóba kerül egy készülőfélben lévő Pest-Buda mappa, amelyre a folyamodó több alkalommal is büszkén hivatkozik.¹ Mai ismereteink szerint a tervezett album a maga egészében soha sem készült el, ám az újonnan feltárt írott források és néhány fennmaradt Hofbauer-mű segítségével lehetségessé vált utólagos rekonstrukciója, amelyre az alábbi dolgozatban teszünk kísérletet.

Hofbauer Nepomuk János Győrött született 1803-ban, Hofbauer József ácsmester, győri adózó polgár gyermekeként.² Iskoláit szülővárosában végezte: a bencések gimnáziumát látogatta, valamint a rajziskolát is. Felsőfokú tanulmányait a bécsi Szépművészeti Akadémián és a Politechnikai Intézetben folytatta: az előbbiben 1822 januárjától a tájképfestő szakosztályt látogatta. Hazatérve – bizonyára atyja nyomdokain haladva – építési vállalkozással foglalkozott, majd Pestre költözött.³ A győri rajztanári állásra beadott 1829-es pályázatát siker koronázta: a Helytartótanács 1830-ban Hofbauert nevezte ki az iskola oktatójának. Tevékenysége nyomán az intézmény visszanyerte korábbi színvonalát és tekintélyét. 1839-ben sikeresen pályázott a budai rajziskola tanári állására, ám elfoglalni már nem tudta, mert június 14-én váratlanul elhunyt.⁴ Oktatói feladatai mellett művészi tevékenységet is kifejtett, elsősorban a

¹ A teljes pályázati dokumentáció a győri tankerületnek a győri püspöki levéltárba került iratai között, azon belül is a rajziskolai fasciculusokban található: Egyházmegyei Levéltár, Győr. A Győri Püspökség Levéltára. Iskolai Levéltár, I. sorozat (Régi iskolai anyag) LXXXI. doboz: Győr – rajziskola (vegyes) 1821–1836. A Pest-Buda mappára utal a rajziskola történetét feldolgozó BEDY Vince is: BEDY 1930. 27.

² Születési dátuma: BEDY 1930. 27. Az ugyanitt olvasható rövid életrajzi összefoglalás Hofbauer 1829. július 8-i keltezésű beadványának adatain alapul; az alábbiakban mi is ezt használtuk fel.

³ Hazai Művészség, és Mesterség. *Hasznos Multságok* 39 (1828). 306 szerint ekkor „a Duna mellett Nro 35, az 1-ső emeletben” lakott.

⁴ Halálának dátumát is BEDY közölte, ám ezt a későbbi szakirodalom egyszerűen nem vette tudomásul. PATAKY 1951. 42 szerint 1846-ig tanított a budai rajziskolában, majd Bécsbe költözött: ezt a téves adatot ezután folyamatosan ismétli a szakirodalom.